

TÜRKİYE'DEKİ ABD ÜSLERİNİ KAPATMIŞTIK; HATIRLIYOR MUSUNUZ?

Baran Dergisi, 9 Eylül 2010

Yıldırım Koç

ABD Genelkurmay Başkanı Oramiral Michael Mullen 3 Eylül 2010 günü Türkiye'ye geldi ve Irak'ta bir milyondan fazla insanın vahşice öldürülmesinden sorumlu olan Amerikan askerlerinin Türkiye'deki İncirlik Üssü kullanılarak çekilmesi konusunda destek istedi.

Günümüzde Türkiye'de yabancı üs pek kalmadı; ancak bir zamanlar Türkiye'nin özellikle Karadeniz sahilindeki il ve ilçelerde "radar" adı verilen dinleme merkezleri bulunurdu. Bazı yerleşim yerlerinde geçmişte Amerikalıların bu tesislerinin bulunduğu bölgeye hâlâ "radar" denmektedir. Bu radarlar, çok büyük golf topuna benzerdi ve Sovyetler Birliği'ndeki haberleşmeyi dinlemede kullanılırdı. Uzaydan dinlemenin mümkün olmadığı durumlarda, bu üs ve tesisler ABD açısından son derece önemliydi.

Türkiye 1964 yılına kadar ABD ile bağımlılık ilişkisi içindeyken, 1963 yılında Kıbrıs'ta Rumların saldırısı ve katliamı ve arkasından ünlü Johnson mektubu sürecinde, dış politikamızda bir çeşitlenme yaşandı. 1964 yılında Sovyetler Birliği'nde Leonid Brejnev dönemi başladı. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin küresel bir güç olma çabaları yoğunlaştı. Sovyetler Birliği özellikle Türkiye, Hindistan ve Mısır ile olan ilişkilerini geliştirme çabası ön plana çıktı. Bu yıllarda Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki buzlar eridi; ekonomik ve kültürel ilişkiler hızla gelişmeye başladı.

Birçok etmene bağlı olarak, Türkiye 1969 yılında ABD ile imzalanmış çok sayıdaki ikili anlaşma yerine, Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması'nı imzaladı. 3 Temmuz 1969 günü imzalanan anlaşma konusunda kamuoyuna 7 Ocak 1970 günlü basın toplantısında bilgi verildi. Anlaşmanın tam metni 16-17 Mart 1975 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde yayımlandı.

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerde ikinci dönüm noktası, haşhaş ekimi konusunda ortaya çıktı. ABD, Türkiye'den haşhaş ekimini yasaklamasını istedi. Bakanlar Kurulu 1970 yılı Ekim ayında haşhaş ekiminde kısıtlama kararı aldı; ancak bu karar ABD'yi hoşnut etmedi. ABD'nin talebi, 12 Mart 1971 sonrasında kabul edildi. Nihat Erim Hükümeti, 100 bin köylü ailesini ilgilendiren bir karar alarak, haşhaş ekimini ve afyon üretimini tümüyle yasakladı. ABD, bu karar karşılığında 30 milyon Dolar yardım sözü vermişti; bu miktarın üçte biri ödendi.

Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde ikinci fırtına 1974-1975 yıllarında yaşandı. Ecevit'in başbakanlığındaki CHP-MSP koalisyon hükümeti 1 Temmuz 1974 tarihinde haşhaş ekimini serbest bıraktı. 20 Temmuz 1974 günü de, Türk Silahlı Kuvvetleri, uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan hakları kullanarak, Kıbrıs'a çıktı.

ABD bu dönemde Vietnam Savaşı'nda yenilmiş olmanın acısını yaşıyordu. Vietnam'da 59 bin Amerikan askeri ölmüş, 300 binden fazla Amerikan askeri yaralanmıştı. ABD, uluslararası düzeyde itibarının sarsıldığı bir dönemde Türkiye'den gelen bu sıradışı ve beklenmedik tavra silah ambargosuyla yanıt verdi. 30 Aralık 1974 tarihinde ambargo kararı alındı. Satışlar 5 Şubat 1975 günü durduruldu. 200 milyon dolarlık bir yardım da askıya alındı.

Ecevit Hükümeti 19 Eylül 1974 tarihinde istifa etmişti. Ara dönemde Sadi Irmak Hükümeti vardı. Milli Savunma Bakanlığı, 9 Şubat 1975 tarihinde, ABD yardımının kesilmesi durumunda ABD üslerinin kapatılacağını açıkladı. 31 Mart 1975 tarihinde kurulan ve Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti de aynı tavrı sürdürdü. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger 21 Mayıs 1975 günü Ankara'ya geldi; üslerin kapatılmaması için Süleyman Demirel'le görüşme yaptı.

Türkiye, dışişleri tarihimize onurlu birer sayfa olarak geçecek iki adım attı. Birincisi, Kıbrıs'tan çekilme baskılarının arttığı bir dönemde, 13 Şubat 1975 günü Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasıdır. İkincisi ise 25 Temmuz 1975 günü ABD ile Türkiye arasındaki askeri işbirliği anlaşmasının tek taraflı olarak feshedilmesidir. 21 Amerikan üssü ve tesisinin faaliyeti durduruldu ve bu tesisler Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tam denetim ve gözetimine devredildi.

Hürriyet Gazetesi'nin 26 Temmuz 1975 tarihli sayısının manşeti şöyleydi: ÜSLERE EL KOYDUK. "Hürriyet" imzalı başyazıda da şunlar söyleniyordu: *"Türkiye için artık Amerika yok... Bizim kiralık toprağımız yoktur. Önce ikili anlaşmaların sona erdiğini dünya bilmek zorundadır. Türkiye'deki tatlı Amerikan efsanesi kökünden yıkılmıştır. Amerika artık sevimsiz veya çirkin değil,*

üstelik hain hale gelmiştir... Kim ne derse desin; artık Türkiye için pek çok şey vardır, fakat Amerika yoktur... Dost Amerika, dünden itibaren yerini hain Amerika'ya terk etmiştir."

Hürriyet'in ilk sayfasında, Ecevit'in şu açıklaması yer alıyordu: "Amerika'nın tutumu Düyun-u Umumiye'den daha kötü."

Hürriyet'in haberine göre, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı temsilcileri, feshedilen anlaşmaların hükümlerini gözden geçirmişler ve Amerikalıların 10 noktada özetlenen ayrıcalıklarının sona erdirme kararı almışlardı. Bunlardan onuncusu şöyleydi: "Üslerdeki dinleme cihazları ve demirperde gerisi ülkelere hitaben yayın yaptığı öne sürülen radyo istasyonlarının çalışmalarına son verilecektir."

27 Temmuz 1975 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin manşeti, "El konulan üslere yalnız Türk bayrağı çekildi; Türk birlikleri, üsler çevresinde tedbir aldı" idi.

27 Temmuz 1975 tarihli Milliyet'in manşeti de, "Üslerdeki ABD bayrağı indi, Türk bayrağı çekildi" biçimindeydi.

27 Temmuz 1975 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında, Karamürsel Üssü'nde dalgalanan Türk bayrağının resmi yayımlanmıştı ve manşet şöyleydi: "Bütün dünya Türkiye'yi izliyor; Üslerde bayrağımız dalgalanıyor." Hürriyet'in ilk sayfasında "Hürriyet" imzalı başyazının başlığı ise "Türk olmanın gururu içindeyiz" idi. Yazıda şunlar söyleniyordu:

"Geçmişimize bakalım; olmadık anlarda Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur diye harekete geçmiş, büyük kuvvetler karşısında Çanakkale Savaşını, 26 Ağustos Meydan Savaşını kazanmışızdır. Bugün ise dün de dediğimiz gibi bir efsane yıkılmış ve artık Türkiye'nin, bizi başka gözle gören Amerika ile ilişkilerinin bir başka biçimde ele alınması gerektiğini, mevcut hukuki durumun geçerliliğinin kalmadığını açıklamışızdır. İşte Türkiye budur. Türk milleti budur... Tarihimize bakınız. İmparatorluk kurmuş, dünyayı idare etmiş bir toplumun çocukları olarak atalarımıza layık olmanın sorumluluğunu taşıyoruz. Bu ülkeyi idare eden herkes milletin haysiyetine ne derecede düşkün olduğunu çok iyi bilir. Çünkü o da bu toprağın evladıdır... Evet, haysiyetli bir ülkenin çocukları olmanın gururu ile yaşıyoruz."

30 Temmuz 1975 tarihli Milliyet Gazetesi'nde, Genelkurmay Başkanlığı'nın üslere el koyma çalışmalarının tamamlandığına ilişkin açıklaması manşetten verilmişti.

26 Mart 1976 tarihinde Türkiye ile ABD arasındaki Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması, iki ülkenin dışişleri bakanları Çağlayangil ve Kissinger tarafından imzalandı. Ancak ABD Kongresi 1977 yılı Ocak ayında bu anlaşmayı onaylamayı reddettiği için, anlaşma yürürlüğe girmedi.

ABD bu süreçte İran'daki üslerini etkili bir biçimde kullanıyordu. Ancak İran karışıkça, ABD'nin Türkiye'ye karşı tavrı değişti. Ambargo, bir süreç içinde yumuşatıldı ve 12 Eylül 1978 tarihinde kaldırıldı.

İran'da karışıklıklar artınca, ABD, 1978 yılında işbaşına gelen Ecevit Hükümeti'ne baskı yapmaya başladı. 21 Ocak 1979 günlü Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan bir haberin başlığı şöyleydi: "İran'daki durum nedeniyle Türkiye'de olan ABD üslerinin geliştirilmesi istendi."

11 Şubat 1979 tarihli Hürriyet Gazetesi'ndeki haber ise daha açıktı: "İran'ın dinleme boşluğunu ancak Türkiye doldurur."

Bu arada Afganistan'da komünistler bir askeri darbe aracılığıyla iktidara geldiler; ancak ülkeye hakim olamayınca, 1979 yılı Aralık ayında Sovyetler Birliği silahlı kuvvetleri Afganistan'ı işgal etti. Böylece Sovyetler Birliği, petrol ve doğalgaz kaynakları açısından çok önemli olan Ortadoğu'ya 600 mil yaklaşmış oldu. ABD bu gelişmeler karşısında, ABD'nin Ortadoğu'daki petrol çıkarlarına yönelik bir saldırının savaş nedeni kabul edileceğini ifade eden Carter doktrinini açıkladı ve günümüzde Irak operasyonlarında kullanılan ordunun (CENTCOM) ilk biçimini oluşturdu.

Ancak Ecevit Hükümeti üsleri yeniden açma konusundaki bu baskılara direndi; ABD üslerinin tümünün yeniden açılmasına izin vermedi.

Bu dönemde bazı ilginç gelişmeler yaşandı.

Türkiye'nin haşhaş ve Kıbrıs konularında ABD politikalarına meydan okuması sonrasında, Türkiye'de silahlı eylemler arttı, sağ-sol kavgası tırmandı, bireysel cinayetler yaygınlaşmaya başladı. İran'ın ABD'nin kontrolü dışına çıkması ve Türkiye'nin yeniden büyük önem kazanması sonrasında, bireysel öldürme eylemlerinin yerini kitlesel çatışmalar ve katliamlar almaya başladı. ABD, 1962-1969 döneminde Türkiye'de istihbarat görevi yaptırdığı 1201 Amerikalı barış gönüllüsünün kapsamlı çalışmaları ve yerli işbirlikçilerinin çabaları sayesinde, nereye nasıl müdahale edeceğini çok iyi biliyordu.

19 Nisan 1978 günü Malatya Belediye Başkanı Hamit Fendođlu'nun evine gönderilen bomba patladı ve Fendođlu ile yakınları öldürüldü. Ardından başlayan olaylar 3 gün sürdü; 100'den fazla işyeri ve konut yakıldı; 1000 bina zarar gördü. 250 kişi gözaltına alındı. Güvenliği 5000 asker sağlayabildi. 3-7 Eylül 1978 günleri Sivas olaylarında 9 kişi öldü, 115 kişi yaralandı. 3-5 Aralık 1978 tarihlerindeki Elazığ olaylarında 5 kişi öldürüldü. 19-24 Aralık 1978 tarihlerindeki Kahramanmaraş olaylarında 105 kişi öldü, 176 kişi yaralandı, 210 işyeri ve ev tahrip edildi. 25-27 Haziran 1979 günleri ortaya çıkan Manisa olaylarında 4 kişi öldürüldü. 2-10 Temmuz 1980 günleri çıkan Çorum olaylarında ise 26 kişi hayatını kaybetti.

Türkiye, önemi ABD açısından çok artmış olan üslerin tümünü açmamakta direndikçe, iç anlaşmazlıklar sanki bir yerden yönetiliyormuş gibi iç savaşa doğru tırmandırılmaya başlandı.

Aynı dönemde gazetelerde TÜSİAD'ın Hükümet aleyhindeki ilanları yayınlandı. TÜSİAD'ı başka örgütler de izledi.

Piyasadan temel tüketim maddeleri çekildi. Yağ, ampul, sigara, benzin bulunmaz oldu. Bazı dayanıklı tüketim malları bile piyasadan yok oldu.

26 Aralık 1978 ile 11 Eylül 1979 tarihleri arasındaki olaylarda 869 vatandaş ve 29 güvenlik görevlisi öldürüldü, 3633 kişi yaralandı.

Tüm bu gelişmelere bağlı olarak, CHP iktidardan düşürüldü; Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki azınlık hükümeti kuruldu.

ABD ile Türkiye arasında savunma ve işbirliği anlaşması 29 Mart 1980 tarihinde imzalandı. Anlaşmanın tam metni, Milliyet Gazetesi'nin 1 ve 2 Mayıs 1980 günleri yayımlanarak kamuoyuna duyuruldu. Ancak Başbakan Demirel, bu anlaşmayı Meclis onayından geçirmediği için anlaşma yürürlüğe girmedi ve ABD, elinden alınmış olan üslerine kavuşamadı.

Aynı dönemde terör daha da tırmandırıldı. 12 Eylül 1979 ile 11 Eylül 1980 tarihleri arasında 2677 vatandaş ve 135 güvenlik görevlisi öldürüldü ve 6784 kişi yaralandı.

12 Eylül 1980 sonrasında ise tüm bu sorunlar çözüldü. 18 Kasım 1980 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye ile ABD arasında dışişleri bakanları düzeyinde imzalanmış olan bu anlaşma onaylandı ve 1 Şubat 1981 tarihli Resmi Gazete'de de yayımlanarak yürürlüğe girdi. ABD, üslerine kavuştu. Tarihimizdeki onurlu bir sayfa da böylece yırtılıp atıldı.

Amerikan emperyalistleri bugün yeniden üslerini kullanmak istiyorlar. Irak'ta camilerde silahsız sivilleri katledenler, kutsal mekanları bombalayanlar, kardeşi kardeşe düşman edenler Türkiye üzerinden ülkelerine dönmek istiyor. Bakalım bu konuda hükümetin tavrı ne olacak.